

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стебляк Д. М.

*викладач кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Palinchak Mykola

*Doctor of Political Sciences,
Professor of the Department of International Politics
Uzhhorod National University*

Steblyak Diana

*Lecturer at the Department of International Politics
Uzhhorod National University*

ЕКОНОМІКО-РЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Глобалізація є невід’ємною частиною сьогодення, це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Процес глобалізації має багато позитивних та негативних наслідків, з огляду на це думки, щодо глобалізації серед вчених поділило їх погляди, щодо позитивного чи негативного наслідків глобалізації в міжнародних відносинах. Особливості процесів глобалізації та її вплив на релігію описано в дослідженні. Релігія протягом всієї історії є невід’ємною частиною розвитку людства. Вплив релігії на економіку та економіки на релігію досліджується в статті. В роботі проаналізовано особливості впливу релігії та релігійного фактора на економіку, економічний розвиток та чинники економічного розвитку країни. В дослідженні охарактеризовано економіко-релігійні відносини в умовах глобалізації. Описано поняття та особливості глобалізації. Досліджено трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему суспільно-політичних, фінансово-економічних, інформаційних, соціально-культурних взаємозв’язків і взаємозалежностей в рамках процесу глобалізації. Охарактеризовано роль релігії та церкви в розвитку ТНК та дочірніх компаній в Азії. Роль та місце релігії та релігійної філософії в розвитку економіки азіатських тигрів. Вплив релігії та релігійної філософії на розвиток азіатських компаній. Проаналізовано вплив релігії на розвиток міжнародної банківської системи. Особливості ісламських банків та вплив релігії та релігійних традицій на їх функціонування та розвиток. Описано сучасний розвиток ісламських банків та засади здійснення їх діяльності в процесі глобалізації. Охарактеризовано відмінності ісламських банків від інших. Проаналізовано становище ісламських банків в період 2007 р. Особливості існування та діяльність ісламських банків зацікавили багато найбільших світових комерційних банків, а саме таких як «Чейз Манхеттен», «Ай-Ен-Джі». Робота ісламських банків зацікавила велику кількість компаній, таких як «Дженерал Моторс», «Алкатель» та інші. Вплив релігії на економіку є актуальною темою дослідження в політологічній науці.

Ключові слова: релігія, глобалізація, економіка, економічні показники, міжнародні відносини.

Вступ та постановка проблеми. Релігія та церква завжди були актуальною темою дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Але роль та вплив релігії та церкви виходить далеко за межу релігійних постулатів, адже релігія має вагомий вплив на політику, суспільно-політичну діяльність, культуру та економіку. Вчені протягом довгого часу дискутують над питанням впливу релігії на економіку та економічний розвиток країн світу, та впливу економіки на релігію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення глобалізації та економіко-релігійних відносин в умовах глобалізації досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Ю. Є. Кирилов, О. А. Тимчик, А. Ф. Баторшина, І. І. Кузнецова, О. М. Мозговий, О. В. Субочев, О. М. Юркевич, Саша О. Беккер, Джаред Рубін, Людгер Вессманн, Кармел У. Чісвік, Шрія Айер та ін.

Метою статті є проаналізувати особливості економіко-релігійних відносин в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Ю. Є. Кирилов, зазначає, що глобалізація – це «всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних

взаємозв’язків і взаємозалежностей» [1]. Глобалізація є вагомою в XXI ст. Глобалізація – інтеграція ринків, технологій, інформації. Як зазначає О. Тимчак, «розширення систем інформаційного обміну розширює базу для розповсюдження релігійних вчень». Вона посилює мобільність прямого спілкування між віруючими. До прикладу очільники багатьох протестантських церков спочатку використовували радіо, потім телебачення, що отримало назву «телеєвангелізм», та згодом інтернет, який вони почали масово використовувати під час пандемії COVID-19. Прикладом, спілкування з віруючими через телебачення, який збирав сотні тисяч глядачів є Біллі Грехем. Як зазначає Тимчак О. за допомогою глобалізації співіснування світових релігій та їх економічна діяльність набуває транснаціонального масштабу. Звичайно це сприяє створенню нових умов взаємодії економік з різними національними релігіями та змушує враховувати їх специфіку [2, с. 315]. Глобалізація сприяла тому, що робітники почали більше мігрувати по різних країнах світу, збільшилася мобільність робочої сили, що «змушує держави пристосовуватися або змінювати свою економічну політику...» [2, с. 316]. Також великі ТНК почали відкривати свої дочірні компанії в різних країнах світу, з різними релігіями, та релігійними традиціями, така форма виробництва

та роботи дочірніх компаній в різних країнах світу спонукає представників різних релігій до знаходження консенсусу. До прикладу стрімкий розвиток країн Азіатських тигрів, та початок розташування в них великої кількості американських ТНК, вимагало дотримання консенсусу, пристосування до традицій, релігій та свят країни місця розташування компаній.

До прикладу, вихідні та великі християнські свята, такі як Великдень чи Різдво, хадж в мусульман та ін. мають вагомий вплив на економіку також.

Усвідомлюючи важливість глобалізації, думка, щодо неї «була викладена в енцикліці Іоанна Павла II на соту річницю енцикліки “Rerum Novarum” від 1991.05.01.», в якій він зазначив, про важливість глобалізації, та про те, «що у наш час відбувається так звана «глобалізація» економіки» і, що не варто нехтувати «глобалізацією», адже остання може відкрити «вражаючі можливості для зростання добробуту» [2, с. 316].

О. Прібильський зазначає, що ставлення до глобалізації в різних релігіях, різне. Він виділив три групи, тих глобалістів, які сприймають глобалізацію позитивно, помірковані глобалісти та антиглобалісти. Перші вважають глобалізацію позитивним явищем, серед них протестанти, буддисти. Помірковані глобалісти, зазначають про «необхідність змін і пристосування глобалізації за допомогою релігійних установок». Здебільшого такі погляди присутні в Римі Католицької Церкви, зазначає вчений. І антиглобалісти, вбачають в глобалізації, щось негативне чи навіть загрозу [2, с. 321].

Тимчак О. зазначає, що одним найбільших з проявів глобалізації в економіці, який пов'язаний з релігією є поява ісламських банків. Ці банки організовані за вимогами ісламу. З огляду на те, що велика кількість арабських держав здійснюють торгівлю нафтою та газом, «інші держави вимушені були співпрацювати з ісламськими банківськими структурами за їх правилами» [2, с. 342]. Функціонування ісламських банків прямо пропорційно відрізняються від банків інших країн. З огляду на те, що ісламські банки здійснюють свою діяльність на основні правил Корану (рис. 1).

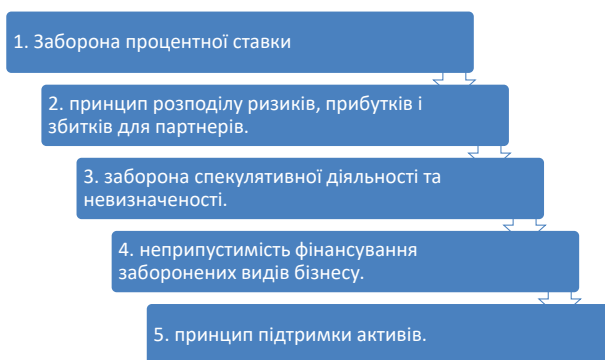

Рис. 1. Фінансова система ісламського світу базується на основних положеннях, що визначаються релігією

Джерело: розроблено авторами на основі [3, с. 11]

Ісламський банкінг зазнавав критики через його консервативність. Особливо, коли йшлося за фінансові інвестиції, але під час кризи субстандартних запозичень у 2007 р., яка вразила більшу частину традиційного банківського сектору. Водночас ісламський банкінг показав зростання [3, с. 9]. І дивлячись на це він є досить сильним на міжнародній арені. Наразі кількість ісламських банків світі є великою (рис. 2). По даним 2019 р. глобальний ринок ісламських фінансів знаходиться в стадії росту. Кількість комерційних банків становить більше 400.

Як зазначає Тимчак О. активний розвиток ісламських банків почався в 1970 – ті рр. В 1974 р. організація Ісламських держав «з метою фінансування економічних та соціальних програм на основі принципів шаріату прийняла рішення створити Ісламський банк розвитку». І якщо станом на 2005 р. нараховували приблизно 200 фінансових закладів ісламського типу [2, с. 344]. То як можна проаналізувати з рис. 2. станом на 2019 р. є біля 428 комерційних ісламських банків. Діяльність ісламських банків зацікавили багато найбільших світових комерційних банків, як «Чейз Манхеттен», «Ай-Ен-Джі», та компаній, таких як «Дженерал Моторс», «Алкатель» [2, с. 345].

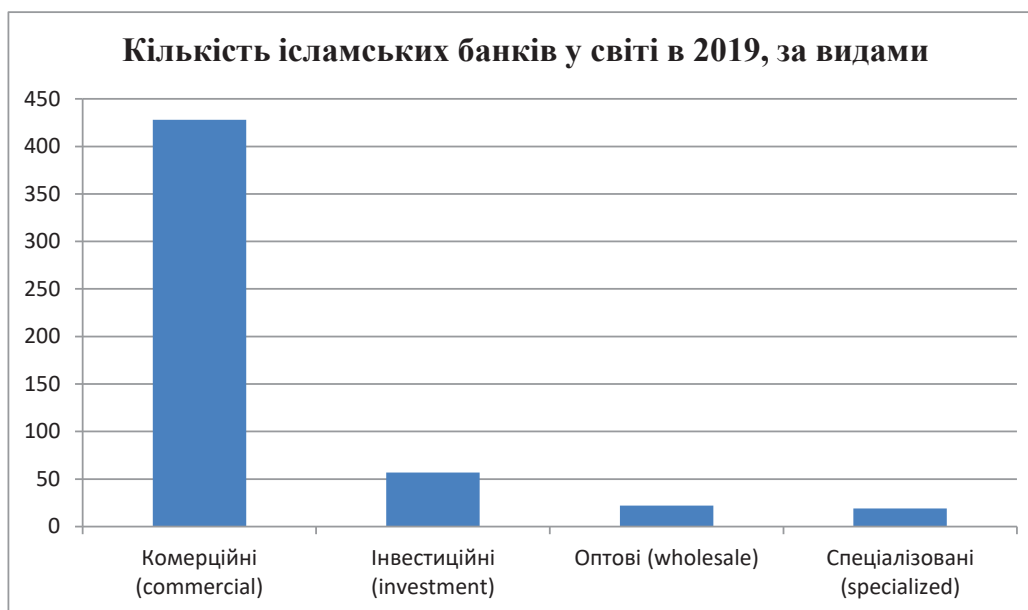

Рис. 2. Кількість ісламських банків у світі в 2019 р., за видами

Джерело: [5]

Саша О. Беккер, Джаред Рубин, Людгер Вессманн зазначають, що останні два десятиліття актуальність релігії зайняла центральне місце у вивченні економічної історії, аналізуються питання як релігія та релігійні вірування впливають на економіку і як на історично, соціальні та інші питання та формували людські думки [6]. Саша О. Беккер, Джаред Рубин, Людгер Вессманн звертають увагу на те, що по-перше, монотеїстичний характер основних авраамічних релігій сприяв тісній історичній взаємодії між релігією та між політичною владою і конфліктами. Але, як зазначають науковці доктрина про існування одного Бога була і стабілізуючим фактором і дестабілізуючим, з огляду на те, що могли бути конфлікти між релігіями. Церква, як до прикладу католицька, була сильним політичним гравцем, а релігійна доктрина її впливала на розвиток комун, гільдій та ін. Так само як і іслам грав важливу роль в розвитку ісламського права, фінансів та на певні аспекти економічного розвитку [6]. По-друге, людський капітал грав важливу роль в взаємодіях релігії й економічної історії. Адже релігійні норми впливали на розвиток грамотності, масовій освіченості, що своєю чергою впливало на економіку. По-третє, економічні та інші фактори також впливали і на розвиток релігії та вірувань [6].

Тобто певною мірою, можна виокремити наступну кореляцію, яка полягає в тому, що релігія має двосторонню взаємодію з політикою та економікою. Якщо розглядати релігію, як залежну змінну, виникає питання, як економічний розвиток та політичні інститути впливають на релігійну участь і переконання. Але, якщо розглядати релігію як незалежну змінну, основне питання тепер полягає в тому, як релігійність впливає на індивідуальні характеристики, такі як трудова етика, чесність, справедливість і ощадливість, і тим самим впливає на економічні показники. Тобто певною мірою це є двостороння вза-

ємодія. З розвитком процесу глобалізації ця взаємодія не втратила свого значення.

Кармел У. Чісвік у своєму дослідженні зазначає про те, що в останній період, з'явилося багато як емпіричних, так і теоретичних досліджень, щодо взаємозв'язку релігії та економіки. Зазвичай, ці дослідження, як зазначає Кармел У. Чісвік ігнорують теологічні відмінності, зосереджуються натомість на поведінкових відмінностях, пов'язаних з різними релігійними ідентичностями. Кармел У. Чісвік звертає увагу на те, що причино-наслідковий зв'язок досліджується у двох напрямках:

1. В одних дослідженнях аналізується вплив релігійної ідентичності на різні види економічної діяльності.

2. В інших аналізується вплив економічних стимулів на релігійні обряди й інститути.

Ці два напрямки дали великі результати в дослідженнях теми впливу релігії на економіку, а економіки на релігію. Також різні дослідження створили багато стереотипів про відмінності між релігійними групами і відношення до економічного успіху [7, с. 1].

Шрія Айер зазначає, що економічні дослідження релігії сприяють, по-перше, вони як економічні та статистичні інструменти можуть бути використані для оцінки ролі релігії в суспільстві; по-друге, допомагають аналізувати економіку неринкової поведінки, ілюструючи роль, як норми, цінності, соціальний капітал і «духовний капітал» можуть впливати на поведінку людей, впливаючи, як на переконання, так і на дії, і, по-третє, як культура через релігію, чи через інші культурні переконання впливає на економічні системи [8, с. 2-3].

Висновки. Таким чином вивчення існуючих теорій та вчень про роль релігії в економіці надає основи дослідження в майбутньому, адже доводить важливість впливу релігії на економіку. Актуальним також є вплив релігії на економіку в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Кирилов Ю.Є. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297> (дата звернення: 15.12.2021).
2. Тимчик О.А. Економіка та релігія: теорія і практика взаємодії: монографія. Київ: КНТ, 2014. 410 с.
3. Баторшина А. Ф., Кузнецова І. І. Ісламський банкінг: глобальні тренди та конкурентні переваги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 23, частина 1. С. 10–15.
4. Мозговий О.М., Субочев О.В., Юркевич О.М. Сучасний стан індустрії ісламських фінансів: статистика якісного розвитку. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 8–14.
5. Number of Islamic banks worldwide in 2019, by type. URL: <https://www.statista.com/statistics/1090895/worldwide-number-of-islamic-banks-by-type/> (дата звернення: 16.12.2021).
6. Sascha O. Becker, Jared Rubin, Ludger Woessmann. Recent insights on the role of religion in economic history. URL: <https://voxeu.org/article/recent-insights-role-religion-economic-history> (дата звернення: 17.12.2021).
7. Carmel U. Chiswick. Economics and Religion. IZA DP No. 4868. p. 19. URL: <https://docs.iza.org/dp4868.pdf> (дата звернення: 18.12.2021).
8. Sriya Iyer. The New Economics of Religion. IZA DP No. 9320. p. 85. URL: <https://ftp.iza.org/dp9320.pdf> (дата звернення: 19.12.2021).

References:

1. Kyrylov Yu.E. Vplyv procesiv globalizacii na rozvytok nacionalnykh ekonomik [The impact of globalization on the development of national economies]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297> (accessed 15 December 2021).
2. Tymchik O.A. (2014) Ekonomika ta relighija: teoriya i praktyka vzajemovplyvu: monografija [Economics and religion: theory and practice of interaction: monograph]. Kyiv: KNT, 410 p.
3. Batorshyna A.F., Kuznetsova I.I. (2019) Islamskyj banking: globalni trendy ta konkurentni perevagy [Islamic banking: global trends and competitive advantages]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, vol. 23, part 1, pp. 10–15.
4. Mozgoviy O.M., Subochev O.V., Yurkevich O.M. (2017) Suchasnyj stan industriji islamskykh finansiv: statystyka jakisnogho rozvytku [The current state of the Islamic finance industry: statistics of qualitative development]. *Economics. Investments: practice and experience*, no. 7, pp. 8–14.
5. Number of Islamic banks worldwide in 2019, by type. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1090895/worldwide-number-of-islamic-banks-by-type/> (accessed 16 December 2021).
6. Sascha O. Becker, Jared Rubin, Ludger Woessmann. Recent insights on the role of religion in economic history. Available at: <https://voxeu.org/article/recent-insights-role-religion-economic-history> (accessed 17 December 2021).

7. Carmel U. Chiswick. Economics and Religion. IZA DP No. 4868. p. 19. Available at: <https://docs.iza.org/dp4868.pdf> (accessed 18 December 2021).
8. Sriya Iyer. The New Economics of Religion. IZA DP No. 9320. p. 85. Available at: <https://ftp.iza.org/dp9320.pdf> (accessed 19 December 2021).

ECONOMIC AND RELIGIOUS RELATIONS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Summary. Globalization is an integral part of today, a process of global economic, political and cultural integration and unification. The process of globalization has many positive and negative consequences, given the views on globalization among scholars divided their views on the positive or negative consequences of globalization in international relations. Features of globalization and its impact on religion are described in the study. Religion has been an integral part of human development throughout history. The influence of religion on the economy and the economy on religion is investigated in the article. The peculiarities of the influence of religion and religious factor on the economy, economic development and factors of economic development of the country are analyzed in the work. Economic and religious relations in the context of globalization are described in the study. The concepts and features of globalization are described. The transformations of the world community into an open integrated system of socio-political, financial-economic, information, socio-cultural relations and interdependencies within the globalization process are studied. The role of religion and church in the development of multinational companies and subsidiaries in Asia is described. The role and place of religion and religious philosophy in the development of the economy of the Asian tiger. The influence of religion and religious philosophy on the development of Asian companies. The influence of religion on the development of the international banking system is analyzed. Features of Islamic banks and the influence of religion and religious traditions on their functioning and development. The modern development of Islamic banks and the principles of their activities in the process of globalization are described. Differences between Islamic banks and others are described. The situation of Islamic banks in the period 2007 is analyzed. The peculiarities of the existence and activity of Islamic banks have interested many of the world's largest commercial banks, such as "Chase Manhattan", "ING". The work of Islamic banks has attracted a large number of companies, such as "General Motors", "Alcatel", and other. The influence of religion on the economy is a relevant topic of research in political science.

Key words: religion, globalization, economy, economic indicators, international relations